

darulfunun ilahiyat

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Başvuru: 05.08.2020
Revizyon Talebi: 28.09.2020
Son Revizyon: 15.10.2020
Kabul: 18.10.2020
Online Yayın: 24.12.2020

Senkretik Bir Hareket Olarak Mesihî Yahudilik

Messianic Judaism as a Syncretic Movement

Hatice Arslan^{*}

Öz

Mesihî Yahudilik, Protestan misyonerlerin Yahudilere yönelik Hıristiyanlaştırma faaliyeti sonucunda din değiştiren Yahudilerin zamanla kendi dini ve milli değerlerinden vazgeçmeden İsa'nın (Yeşua) tanrısal oğul ve beklenen Mesih olduğuna inanmanın mümkün olduğunu savunmaları ve bu görüş çerçevesinde çeşitli birlikler oluşturmaları ile ortaya çıkan yeni bir dini harekettir. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi iki köklü inancı senkretize ederek modern dönemde ortaya çıkan Mesihî Yahudiliğin tarihsel gelişimi ile inanç ve dini uygulamaları bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede öncelikle Mesihî Yahudiliğin diğer Yahudi Hıristiyan gruplar arasındaki konumu ve hareketin doğuşuna etki eden temel faktörler tespit edilmeye çalışılacaktır. Aynı zamanda hareketin ortaya çıkışının tarihsel süreci kronolojik olarak incelenerek Yahudilerin Hıristiyan olma sürecindeki kırılma noktalarına ışık tutulacaktır. Son olarak Mesihî Yahudilerin inanç ve uygulamaları hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Mesihî Yahudilik, Yahudi Hıristiyanlar, Hıristiyanlık, Yahudilik, Yeni Dini Hareketler

Abstract

Messianic Judaism is a new religion movement that emerged as a result of the Christianization activity of Protestant missionaries. Converted Jews claimed that it was possible to maintain their religious and national values and to believe Jesus (Yeshua) as the divine son. They established various associations within the framework of this view. Syncretizing two essential beliefs such as Judaism and Christianity, emerging in the modern age, the historical development of Messianic Judaism and belief and religious practices are the subject of this article. In this context, firstly, the position of Messianic Judaism among other Jewish Christian groups and the main factors that affect the emergence of the movement will be tried to be determined. At the same time, I will discuss the historical process of the emergence of the movement and the breaking point of the Jews in the Christianization process. Finally, information will be given about the beliefs and practices of the Messianic Jews.

Keywords

Messianic Judaism, Jewish Christians, Christianity, Judaism, New Religious Movement

* Sorumlu Yazar: Hatice Arslan (Dr. Öğr. Üyesi), Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türkiye. E-posta: hatice.arslan@balikesir.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0517-8495

Atf: Hatice Arslan, "Senkretik Bir Hareket Olarak Mesihî Yahudilik." *darulfunun ilahiyat* 31, 2 (2020): 435–456.
<https://doi.org/10.26650/di.2020.31.2.799877>

Extended Summary

Messianic Judaism is a new religious movement that combines faith in Jesus as Messiah and Son of God with Jewish culture and identity. Messianic Jews insisted on not being regarded as converts to Christianity, but rather as “Completed Jews”. Thus they emphasized attachment to their Jewish heritage. They strongly opposed assimilation within Gentile Christian church.

Since the first century of the emergence of Christianity, spreading the message of Christ Jesus to different societies has been accepted as a religious requirement. For, it is stated in the New Testament texts that Jesus wanted his message to be spread among the Israelites before the crucifixion, and then to all nations. Since the Church accepted the Jews as the killers of Christ and the worst enemy of Christianity in the period up to the Reformation, they used force in their mission activities and forced them to convert. With the rediscovery of the Bible after the reform, the attitude towards Jews started to change. Especially within the framework of the influence of Puritanism and the eschatological views of Protestant Evangelists, it is seen that Jewish religious and national values are used in mission activities, emphasizing the historical role of the Jews in the divine plan. The Messianic Judaism, too, emerged as a result of these missions of Christians, and formed various unions in Europe, America, Israel and many other countries throughout the 20th century. Incidents eschatologically associated with the second coming of Christ, such as the establishment of the State of Israel and the Six Day War, encouraged the Jewish Christians to maintain their identity.

This awakening of Jewish national consciousness also led to the emergence of some other Jewish Christian groups. The most important feature that distinguishes the Messianic Jews from other Jewish Christian groups is that they claim that they do not intend to Christianize the Jewish people, but rather try to make them true Jews.

In the early 2000s, there were about 400 Messianic congregations in America, and the number of members of this congregation is higher than the number of Reconstructionist Jews. In Israel, while their number was only a few hundred at the end of the 1960s, it is estimated that it has exceeded 15,000 since 2010. Messianic Judaism, a movement with a missionary character, accepts members from ethnically Jews and non-Jews.

Although the Messianic Jewish communities put forward quite different opinions from each other in the field of belief, most of them adopt the traditional Christian views on issues such as the divinity of Jesus, the Trinity, the authority of the Bible.

Messianic Jews do not worship in the church but in the synagogue. Although Messianic Jewish synagogues are architecturally different from Jewish synagogues, the layout and objects in them are the same. In the synagogue, the Messianic Jewish rite is led by the religious leader they call the Messianic rabbi, but these rabbis did not grow up in Yeshiva

as is accepted in traditional Judaism. The most striking aspect of Messianic Jewish worship is prayer, often accompanied by music and dance. For the Messianic Jews, the essence of prayer is to unite with Jesus and pray within him, through him. Jewish worship objects such as tallit and tsitsit are also used during the services.

The vast majority of Messianic Jews celebrate days considered sacred in traditional Judaism. However, the meaning of these holy days in Judaism was interpreted by Messianic Jews in connection with the beliefs of the Christian tradition. Also prayers and hymns especially about Jesus were added to the rituals performed on holy days. Thus, Jesus is placed at the center of every holy day.

Giriş

Mesihi Yahudiler, 20. Yüzyılda ortaya çıkan senkretik bir hareket olarak, Yahudilerin uzun zamandır bekledikleri Mesih'in İsa olduğuna inanmakta, bunun yanı sıra Yahudi dini ve ulusal değerlerinin devam ettirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi iki köklü dini geleneğin doktrinlerini kaynaştıran Mesihi Yahudilik, “geçmiş –kendi ifadeleriyle ‘asli geleneği’- tekrar keşfedip bugünkü teolojik ve sosyolojik yapılarına da uygun şekilde inşa etmeye çalışan bir dini hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.”¹ Bu harekette asıl çarpıcı olan Mesihi Yahudilerin, Hıristiyan doktrinlerini Yahudiliğin merkezine yerleştirmesi ve bunun Yahudiliğin yeniden keşfedilen varoluş nedeni olduğuna inanmasıdır.²

Bir yandan Kilise, diğer yandan Yahudi din adamlarınca en sert biçimde eleştirilmesine rağmen Mesihi Yahudilik, Amerika’da ve İsrail’de hızla büyümektedir. 2000’lerin başında Amerika’da yaklaşık 400 Mesihi cemaat bulunmaktadır ve bu cemaat mensuplarının sayısı Yeniden Yapılanmacı Yahudilerin sayısından daha fazladır.³ İsrail’de ise 1960’lı yılların sonunda yalnızca birkaç yüz olan Mesihi Yahudilerin nüfusunun, 2010 yılından itibaren 15.000’i aştığı tahmin edilmektedir.⁴ Misyoner karakterli bir hareket olarak Mesihi Yahudilik, etnik olarak Yahudi olanların yanı sıra Yahudi olmayanlardan da üye kabul etmektedir.

Bu makalede “Mesihi Yahudiliğin modern dönemde ortaya çıkan Yahudi Hıristiyan hareketlerden farkları nelerdir?”, “Hareketin tarihsel kökeni nedir?”, “Bu hareketi doğuran temel sebepler nelerdir?”, “Kendisini hangi dini grup ile ilişkilendirmektedir?”, “Senkretik bir hareket olarak Mesihi Yahudiliğin doktrin ve uygulamaları ile Hıristiyanlık ve Yahudiliğin doktrin ve uygulamaları arasında benzerlikler ya da farklılıklar nelerdir?” sorularına cevap aranarak bu grubun tanınmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

- 1 Bülent Şenay, “19. ve 20. Y.Y.’da Müsevî-Hıristiyanlar –Hibridite, Dînî Kimlik ve Gelenek-”, 2000. *Yılda Hıristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği), Dinler Tarihi Araştırmaları-III* (Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara), (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları/3, 2002), 61.
- 2 Rachael L.E. Kohn, “Ethnic Judaism and the Messianic Movement”, *The Jewish Journal of Sociology*, 29/2 (1987), 86.
- 3 Yaakov Ariel, “Judaism and Christianity Unite! The Unique Culture of Messianic Judaism”, *Introduction to New and Alternative Religions in America*, ed. Eugene V. Gallagher, W. Michael Ashcraft, (London: Greenwood Press, 2006) 2/191.
- 4 Ariel, “A Different Kind of Dialogue? Messianic Judaism and Jewish Christian Relations”. *Cross Currents* 62/3 (2012), 323

Mesihî Yahudilik: Kavramsal Çerçeve

Protestan Hıristiyanların Yahudilere yönelik misyonerlik faaliyetleri 16. yüzyıla kadar geri gitmektedir.⁵ 19. Yüzyılda Dünya genelinde Hıristiyanlığı kabul eden Yahudilerin sayısı 224.000 civarındayken, 20. yüzyılın ilk yıllarında çoğunluğu Avrupa’da olmak üzere Avrupa ve Amerika’da 230.000 Yahudinin, Hıristiyanlığa geçtiği tahmin edilmektedir.⁶ Hıristiyanlığı din olarak benimseyen Yahudiler zamanla Kiliseye bağlı/ bağımsız günümüzde özellikle Amerika’da ve İsrail’de faaliyet gösteren çeşitli gruplar oluşturmuşlardır. Makalemizin konusunu oluşturan Mesihî Yahudilik hareketini ise diğer Yahudi Hıristiyan gruplardan ayıran bazı temel farklar bulunmaktadır.

Mesihî Yahudiler, 19. yüzyılda Anglikan Kilisesi’nin Yahudilere yönelik misyonerlik faaliyetlerinin yoğun olduğu bir dönemde kendilerini “İbrani Hıristiyanlar” olarak adlandıran küçük bir gruptan doğmuş ve 1960’lara doğru daha belirgin bir dini harekete dönüşmüştür.⁷ İbrani Hıristiyanlar Protestan kilisesi içindeki Yahudi milli kimliğini ön plana çıkaran inananları ifade etmektedir.⁸ İbrani Hıristiyanlar da tıpkı Mesihî Yahudiler gibi kendilerini “Nasıralı İsa’nın (Yeşua) Tanrı Oğlu, Kurtarıcı ve Mesih olduğuna iman etmeyi gönüllü olarak kabul eden Yahudiler⁹ şeklinde tanımlamakta ve Yahudilerin uzun zamandır bekledikleri Mesihin İsa olduğunu, böylece İsa’nın Mesihliği düşüncesiyle Yahudiliğin bağdaştığını ileri sürmektedir.¹⁰ Mesihî Yahudilerin, İbrani Hıristiyanlardan ayrı bir grup olarak kendilerini tanımlamalarının temel nedeni yalnızca Yahudilerle aralarında ulusal ve kültürel bir bağa vurgu yapmaları değil aynı zamanda Yahudi dini geleneğini de sürdürme arzularıdır. İbrani Hıristiyanlar arasında geleneksel Yahudi uygulamalarına devam edenlerin kendileri için “Mesihî Yahudi” terimini kullanmaları 20. yüzyılın ilk yarısında Filistin topraklarındaki Yahudi Hıristiyanlara kadar geri gitmektedir.¹¹ Filistin bölgesinde İsa’ya inanan Yahudiler, özellikle

5 Hıristiyanların Yahudilere yönelik misyonerlik faaliyetleri ve kurdukları misyon organizasyonları için bkz. W.T. Gidney, *Missions to Jews*, (London: London Society for Promoting Christianity amongst the Jews, 10. Baskı, 1912.

6 Mitchell L. Glaser, “A Survey of Missions to the Jews in Continental Europe 1900-1950”, (Doktora Tezi, Fuller Theological Seminary, Faculty of the School of World Mission, 1998), 15 aktaran: Ramazan Adıbelli, “İsa’nın ‘Meşiah’a Dönüşümü: Mesihî Yahudilikte Mesihlik Fenomeni”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5/2 (2016), 256.

7 Şenay, “19. ve 20. Y.Y.’da Müsevî-Hıristiyanlar, 58.

8 Daniel Juster and Peter Hocken, *The Messianic Jewish Movement: An Introduction*, 2004, 6.

9 Gershon Nerel, “ ‘Messianic Jews’ in Eretz-Israel (1917-1967) Trends and Changes in Shaping Self Identity”, *Mishkan* 27 (1997), 11.

10 Ramazan Adıbelli, “İsa’nın ‘Meşiah’a Dönüşümü”, 245.

11 Bkz. Yaakov Ariel, *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews*, (New York and London: New York University Press, 2013, 217-218.

İbranice konuşurken ya da İbranice yayınlarda Hıristiyan (*notzrim*) kelimesini kullanmamaya özen göstermişlerdir.¹² Çünkü bu ülkedeki Yahudiler için Hıristiyan kelimesi bütünüyle yabancı ve düşman bir dini ifade etmektedir. Böylece misyonerler daha tarafsız, olumsuz duygular uyandırmayan bir terim aramış,

Hıristiyan teriminin taşıdığı şüphe ve karışıklığın üstesinden gelmek için Mesihî (*meşihyim*) terimini seçmişlerdir.¹³ Mesihî Yahudi teriminin Amerika’da kullanılması ise 1970’li yıllarda gerçekleşir.¹⁴ Resmi olarak bu hareket için kullanılması ise çok daha sonra, 1997’de Meksika’da gerçekleşen uluslararası konferansta kabul edilmiştir.¹⁵ İbrani Hıristiyanlar geleneksel olarak yerel kilise cemaatlerine katılırken Mesihî Yahudi gruplar kiliseden bağımsız cemaatler kurmuşlardır. Dahası Mesihî Yahudiler kilise uygulamalarının doğasını ve uygulamasını sorgulamış ve çoğunlukla bu uygulamaların Yahudilik içindeki uygulamalardan daha az Kutsal Kitap’a dayalı olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁶

Mesihî Yahudiler ile benzerlik gösteren bir diğer grup “İsa’nın Yahudileri”dir (Jews for Jesus). İsa’nın Yahudileri 1970’li yılların başında Moishe Rosen (1932-2010) tarafından misyoner bir hareket olarak kurulmuştur. Bu dini hareket, Mesihî Yahudiler gibi İbraniceyi ve Yahudi sembollerini etkin bir biçimde kullanmaktadır. Ancak Mesihî Yahudilerin aksine İsa’nın Yahudileri, tıpkı İbrani Hıristiyanlar gibi mensuplarının yerel Protestan kiliselere katılmasını istemektedir.¹⁷ Ayrıca bu grubun temel hedefi Yahudilerin Hıristiyanlığı kabul etmesini sağlamaktır. Pek çok Hıristiyan, İsa’nın Yahudileri terimini Mesihî Yahudiler ile eşanlamlı olarak kullanır ve Mesihî Yahudiliğin temelde Yahudileri Hıristiyanlara dönüştürmek için bir misyoner strateji olduğunu varsayar.¹⁸ Mesihî Yahudiler ise bu fikre karşı çıkararak kendi amaçlarının Yahudileri Hıristiyanlaştırmak değil aksine onları “gerçek Yahudi” haline getirmek olduğunu iddia etmektedir.¹⁹

Mesihî Yahudiler kendilerini hem tam bir Hıristiyan hem de tam bir Yahudi olarak görmektedir. Bu yönüyle Mesihî Yahudiler “İbrani Katolikler” (Hebrew

12 Nerel, “ ‘Messianic Jews’ in Eretz-Israel”, 12-13.

13 Ariel, “Judaism and Christianity Unite!”, 194.

14 Yaakov Ariel, *Evangelizing the Chosen People*, (USA: The University of North Carolina Press, 2000), 223.

15 Nerel, “ ‘Messianic Jews’ in Eretz-Israel”, 13.

16 Bülend Senay, “The Making of a Tradition: Jewish Christianity”, *Mishkan* 27, (1997), 33.

17 Yaakov Ariel, “Messianic Judaism”, *The Jewish Annotated New Testament*, Ed. Amy-Jill Levine and Marc Zvi Brettler, (New York: Oxford University Press, 2011), 757.

18 Mark S. Kinzer, “Twenty-First Century Messianic Judaism: Evangelical and Post Evangelical Trajectories”, *Hebrew Studies* 57, 2016, 360.

19 Senay, “The Making of a Tradition: Jewish Christianity”, 33.

Catholics) ile teolojik açıdan benzerlik gösterir. Ancak İbrani Katolikler, Katolik Kilisesi içinde yarı bağımsız bir kilise olarak varlıklarını sürdürürken;²⁰ Mesihî Yahudiler, kiliselerden bağımsız organizasyonlar kurmaya çalışır ve oluşturdukları organizasyonlar için “Kilise” kelimesini kullanmak yerine, “kardeşlik”, “birlik”, “ittifak”, “dernek” ya da “Hıristiyan sinagogu” gibi terimler kullanırlar.²¹ Bununla birlikte iki grupta kendi üyelerinin Gentile kilise içinde asimile olmasına itiraz etmektedir. Yine iki grup da etnik kimliklerini ön plana çıkarmaktadır. Gerek Mesihî Yahudiler gerekse İbrani Katolikler İsa’nın takipçisi diğer bütün milletler arasında tanrının “seçilmiş halkı” olarak eşsiz bir konumda oldukları iddiasındadırlar.²²

Mesihî Yahudiliğin Tarihsel Arka Planı ve Ortaya Çıkışı

Modern dönemde ortaya çıkmış yeni bir dini hareket olan Mesihî Yahudilik kendi kökenini İsa’nın ilk inananlar topluluğuna kadar geri götürmektedir. Nitekim Hz. İsa’ya ilk inananların etnik olarak Yahudi olduğu ve Yahudi dini geleneğini sürdürdüğü bilinmektedir. Hz. İsa sonrası Gentileler arasında Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte havariler arasında bazı fikir ayrılıkları oluşmuştur. Bunlardan özellikle Pavlus önderliğindeki Helenistik Antakya cemaati ile erken dönem kilise yazarlarının Yahudi Hıristiyan olarak adlandırdığı Yakub önderliğindeki Kudüs cemaatinin Gentile Hıristiyanların Yahudi dini geleneğini sürdürme konusunda birbirlerine muhalif olduğu görülmektedir. Gentilelerin Musa şeriatinden sorumlu olmadığını savunan Pavlusçu anlayışın tarihsel süreçte Roma topraklarına yayılmasıyla birlikte Yahudi geleneğini sürdüren Yahudi Hıristiyan gruplar heretik kabul edilmiş ve zamanla yok olmuştur.²³ 4. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu’nda büyük bir güç haline gelen Gentile Kilisesi Hıristiyanlaştırılan/Hıristiyanlığı seçen Yahudilerin asimile olmasını gerekli görmüş ve onları Yahudi eğilimlerinden uzaklaştırmaya çalışmıştır.²⁴ 5. yüzyılda Batı Roma’nın yıkılmasıyla birlikte siyasi olarak da güçlenen kilise ve papalık Hıristiyanlığın yayılması için

20 Nerel, “Messianic Jews’ in Eretz-Israel”, 13.

21 Gershon Nerel, “Attempts to Establish a ‘Messianic Jewish Church’ in Eretz-Israel”, *Mishkan* 28 (1998), 29.

22 Gershon Nerel, “ ‘Messianic Jews’ in Eretz-Israel, 13.

23 Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2020), 35;. Ömer Faruk Harman, “Yahudi Hıristiyanlığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43, 186. Fruchtenbaum’un ifadesine göre Hıristiyanlığın daha ilk yüzyıldan ilk Yahudi Hıristiyan hareketin ortaya çıktığı 1800’lü yıllara kadar takip edilebilir bir çizgisi vardır. Yüzlerce yıl Yahudi geleneğinden kopmadan Hıristiyan olmuş kişilerin izini sürmek mümkündür. Arnold G. Fruchtenbaum, *Hebrew Christianity: Its Theology, History and Philosophy*, (Michigan: Baker Book House, 1974), 43-48

24 Fruchtenbaum, *Hebrew Christianity: Its Theology, History and Philosophy*, (Michigan: Baker Book House, 1974), 46-47.

misyonerlik faaliyet alanlarını genişletmiştir. Özellikle Ortaçağ boyunca Hıristiyan egemenliğindeki Avrupa’da Yahudiler sürgün ya da işkenceye maruz kalmış ve çoğunlukla din değiştirmeye zorlanmıştır.²⁵ Bunun yanı sıra bir hayatta kalma stratejisi olarak da Yahudiler din değiştirmeyi seçmiş, böylece kripto Yahudiler olarak adlandırılan dini gruplar ortaya çıkmıştır.²⁶

15. ve 16. yüzyılda Hıristiyanların Yahudilere karşı tutumunda farklılıklar oluşmuştur. Bunun öncelikli nedenlerinden biri Rönesansın etkisiyle İbranice’ye olan ilginin artması ve Yahudi dini kaynaklarının Hıristiyanlık için kullanılmasıdır. Bu durum yüzyıllardır süren düşmanlığa rağmen Yahudi alimlerle Hıristiyanların işbirliğini gerekli kılmıştır.²⁷ Ayrıca Reformasyon ile birlikte Yahudilerin din değiştirmesi için güç kullanmak yerine onların ikna yoluyla kazanılması hedeflenmiştir. Reform hareketinin öncülerinden Martin Luther, Katolik Kilisesi’ne karşı yeni bir din anlayışı getirmiş ve bu anlayış için taraftar kazanma arzusunda olmuştur.²⁸ Onun 1523’de yazdığı “Dass Jesus Christus Ein Geborener Jude Sei” (İsa Mesih Doğuştan Bir Yahudiydi) adlı eserinde Yahudilere nazik davranıldığı ve onlara Yeni Ahit’ten bilgi verildiği takdirde gerçek Hıristiyan olacaklarını ve böylece atalarının imanına geri döneceklerini söyler.²⁹ Luther eserinde din değiştiren Yahudileri eski dindaşlarını kazanmalarına yardımcı olması için kullanmayı önermiştir. Bu, yöntem daha sonra, çok sayıda Protestan grup tarafından da kullanılmıştır.³⁰

25 Gündüz, *Hıristiyanlık*, 44.

26 Patricia A. Power, “Blurring the Boundaries: American Messianic Jews and Gentiles”, *Nova Religio*, 15/1, August 2011, 74. 14. ve 15. yüzyıllarda İspanya ve Portekiz’de Yahudileri Katolikleştirme politikasının sonucu ortaya çıkmış bir kripto Yahudi dini grup için bkz. Mahmut Salihoglu, “Marranolar ve Dini İnançları”, *Ekev Akademi Dergisi* 15/49, (Güz 2011), 105-115.

27 Jerome Friedman, “The Myth of Jewish Antiquity: New Christians and Christian-Hebraica in Early Modern Europe”, *Jewish Christians and Christian Jews From the Renaissance to the Enlightenment*, ed. Richard H. Popkin and Gordon M. Weiner, (Kluwer Academic Publishers, 1994), 35.

28 Hakan Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu: Protestanlık*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 318.

29 W. T. Gidney, *The History of the London Society for Promoting Christianity Amongst the Jews from 1809 to 1908*, (London: London Society for Promoting Christianity Amongst the Jews, 1908), 8

30 B. Zvi Sobel, “Jews and Christian Evangelization: The Anglo-American Approach”, *American Jewish Historical Quarterly*, 58/2 (December, 1968), 246. Yahudilerden beklediği ilgiyi göremeyen Luther 1542’de yayınladığı bir başka çalışmada (The Jews and their Lies) bu fikirlerinden vaz geçmiş ve ayırım yapmaksızın bütün Yahudilere saldırmıştır. Olgun, *Protestanlık*, 319. Luther’in bu düşmanca ifadelerine rağmen Lutheran Protestanlar Yahudilere yönelik misyon faaliyetlerine devam etmiştir.

17. yüzyıla gelindiğinde Puritanların Yahudilere yönelik ilgilerini görüyoruz. Onların bu ilgilerinin temelinde Kutsal Kitap'ın literal olarak yorumlanmasıyla birlikte Yahudilerin Mesihî çağdaki rolünün ön plana çıkması yatmaktadır.³¹ Puritanların eskatolojik yorumuna göre İsa'nın dönüşünün habercisi olarak Yahudilerin Hıristiyanlığa geçmesi ve Kutsal Topraklar'a yeniden dönmeleri gerekir.³² Yine bu dönemde Mesih'in yakın bir zamanda geleceği/yeniden geleceği beklentisi hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar arasında artmıştır. İşte bu ortak umut iki grubu birbirine yaklaştıran bir diğer etkidir.³³

Puritanların İsa'nın gelişi ile ilgili bu umudu 18. yüzyıl başlarında Lutheran Pietizmine ve Moravya hareketine yayılmıştır.³⁴ Pietist bir papaz olan Johann Müller'in (1649-1727) yazdığı Or le-et 'erev (Akşam Vaktinin Işığı) risalesi din değiştiren Yahudilerin sünnet geleneği ve Torah'a uymayı sürdürmeleri hakkını korumayı savunan Institutum Judaicum'un (1728) kurulmasına öncülük etmiş, bu kurum 1792 yılına kadar pek çok misyoner yetiştirmiş ve farklı ülkelere göndermiştir.³⁵ Yine Almanya Herrnhut'ta, başından beri kendini Yahudilere yönelik misyonerliğe adanmış Moravya kilisesi piskoposu Nikolaus Ludwig von Zinzerdof 1700'lü yıllarda Yahudi kimliği ve yaşam biçiminden ayrılmadan İsa'ya inanan Yahudiler için *Judenkehille* (Yahudi cemaati) adında bir topluluk kurmuştur.³⁶ Bu dönemden sonra artık Yahudilerin “dönüştürülmesi” için pek çok merkez kurulur. Bu

31 Ariel, *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews*, 35-36.

32 Ariel, *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews*, 23.

33 Richard H. Popkin, “Christian Jews and Jewish Christians in the 17th Century”, *Jewish Christians and Christian Jews From the Renaissance to the Enlightenment*, ed. Richard H. Popkin and Gordon M. Weiner, (Kluwer Academic Publishers, 1994), 57; Şenay, “19. ve 20. Y.Y.'da Müsevî-Hıristiyanlar”62, 63. Bir Marrano olarak doğan Manasseh Ben Israel (1604-1657) Kabalistik hesaplamaları doğrultusunda Mesih'in geliş tarihi olarak 1648 yılını gösterir. Ayrıca Tesniye 28:64'de yer alan “Ve rab sizi, yerin bir ucundan öbür ucuna kadar bütün milletler arasında dağıtacak” şeklindeki ifadeye dayanarak, Yahudiler dünyanın en uç noktasına kadar dağılmadıkça Mesih'in gelişinin gerçekleşmeyeceğini iddia etmiştir. Manasseh'in bu görüşleri İngilteredeki Puritan Hıristiyanlarca'da kabul görür ve İngiltere'ye Yahudilerin gelmesi teşvik edilir. Cengiz Batuk, *Tarihin Sonunu Beklemek: Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003) 107-108.

34 Juster and Hocken, *The Messianic Jewish Movement*, 12.

35 Lutz Greisiger, “Israel in the Church and the Church in Israel: The Formation of Jewish Christian Communities as a Proselytising Strategy Within and Outside The German Pietist Mission to the Jews of the Eighteenth Century”, *Pietism and Community in Europe and North America, 1650-1850*, ed. Jonathan Strom, (Leiden, Boston: Brill, 2010), 130.

36 Greisiger, “Israel in the Church and the Church in Israel”, 138; David Rudolph, “Messianic Judaism in Antiquity and in the Modern Era”, Introduction to Messianic Judaism: Its Ecclesial Context and Biblical Foundations, ed. David Rudolph & Joel Willits, (Grand Rapids: Zondervan, 2013), 25-26.

merkezlerde Yahudilerin barınma ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik hizmet verilmiş; böylece Avrupa’da güç şartlar altında bulunan Yahudilerin cezbedilerek din değiştirmesi hedeflenmiştir.³⁷

Mesihi Yahudiliğin doğuşuna zemin hazırlayan bir diğer etken Evanjelizmin yükselişidir. 19. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Evanjelikalizm, Anglikan Kilisesi’nin kurumlarına sızmış ve İngiltere’de büyük bir güç haline gelerek Yahudilerin Hıristiyanlaştırılmasına hız vermiştir.³⁸ Yahudileri seçilmiş halk olarak kabul eden Evanjelicler’e³⁹ göre, Tanrı’nın İbrahim’le yaptığı antlaşma geçici olarak askıya alınsa bile hala geçerlidir. Yahudiler, Tanrı ile İsrail arasında yapılan ahdin mirasçıları olarak yeniden kurulacak bir Davut krallığı için Kutsal Kitap kehanetlerinin objesidir.⁴⁰ Aynı zamanda, Yahudilerin diğer tüm insanlar gibi, kurtulabilmesi için İsa’yı kurtarıcıları olarak kabul etmeleri zorunludur. Bu nedenle Evanjelicler, 19. yüzyılda Yahudi kimliğini, geleneklerini ve sembollerini koruyarak Yahudi Hıristiyan topluluklar kurmaya çalışmışlardır.⁴¹ Bu çerçevede İngiltere’de pek çok misyon örgütü kurulmuştur.⁴² Bu örgütler arasında günümüzde “Church’s Ministry Among Jewish People” (CMJ=Yahudi Halk Arasında Kilise Hizmeti) adını alan “London Society for Promoting Christianity Amongst Jews” (LSBCJ= Yahudiler Arasında Hıristiyanlığı Yayma Londra Cemiyeti), en eski ve en yaygın misyon kuruluşudur. Anglikan Kilisesi’ne bağlı olan bu cemiyet Yahudi bir ailede doğan, fakat daha sonra Hıristiyan olan Joseph Frey (1771-1850) tarafından 1809 yılında kurulmuştur. Burada hem Gentile Hıristiyanlar hem de Yahudi Hıristiyanlar misyoner olarak çalışmaktadır. Bu merkezde özellikle fakir Yahudi ailelerin çocuklarına eğitim veren okullar bulunmaktadır. 1817’de Yeni Ahit, 1826’da ise Hıristiyan kutsal kitabının tamamı İbranice olarak basılmış ve bunların Yahudi eğitim kurumlarında okutulması LSBCJ’nin çabaları ile

37 17. ve 18. yüzyıllarda Yahudilere yönelik misyonerlerin kurdukları merkezler ve bu merkezlerin hizmetleri ile ilgili bkz. Anke Költch, “Foundations, Institutes, Charities, and Proselytes in the Early Modern Holy Roman Empire”, *Jewish History*, 24 (2010), 87- 104.

38 Mustafa Kaan Sağ, “Londra Yahudiler Cemiyeti İstanbul Misyonu ve Hasköy İngiliz Okulu”, *Belleten* 79/285, Ağustos 2015, 630.

39 Mesih İsa’nın ikinci gelişinin zamanıyla ilgili Evanjelicler arasındaki farklı görüşlerden dolayı çeşitli gruplara ayrılmışlardır. Premilenyalist Evanjelicler, İsa’nın bin yıllık dönemden önce geri dönebileceğini savunurken Postmilenyalist Evanjelicler bin yıllık dönem bitmeden İsa’nın gelmeyeceğini düşünmektedir. Aralarındaki bir diğer fark da Premilenyalistler bin yıllık dönemde bu dünya kıtlık, afetler nedeniyle ıstırap çekebileceğine inanmış; Post milenyalistler ise bin yıllık dönemin bir altın çağ olduğunu savunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör, *Evanjelicler*, 194-196.

40 Ariel, “Judaism and Christianity Unite!”, 192.

41 Yaakov Ariel, “A Different Kind of Dialogue? Messianic Judaism and Jewish Christian Relations”, *CrossCurrents*. 62/3, (2012), 318- 319.

42 İngiltere’de kurulan misyon örgütleri için bkz. Gidney, *The History of the London Society for Promoting Christianity Amongst the Jews from 1809 to 1908*, 11-12; *Missions to Jews*, 78-89.

sağlanmışır.⁴³ Böylece Yahudi halkın Hıristiyan kutsal metinlerini tanması, dolayısıyla Hıristiyan olmasının kolaylaşması hedeflenmiştir. LSBCJ'nin bir diğer önemli özelliği merkezin içinde Episkopal Yahudileri Şapeli'nin bulunmasıdır. Bu şapel hem Yahudileri kazanmaya çalışan hem de din değiştirenleri ağırlamak için tasarlanmış bir Anglikan ibadet merkezi olması bakımından benzersizdir. Şapel, Yahudilere ve Gentile Hıristiyanlara hizmet vermekle birlikte bir süre sonra Yahudilerin yoğunlukta olduğu bir kuruluşa dönüşür. Zamanla çeşitli Yahudi sembolleri de kilisenin iç ve dış kısmında görünür hale gelir.⁴⁴ Şapel'in bu şekilde "Yahudileştirilmesi"nin sebebi muhtemelen son yüzyılda Puritanizmin yükselişine bağlıdır. Puritanizmin etkisiyle Yahudi kimliğinin yeniden öne çıkması, merkezdeki Yahudi Hıristiyanların bir arada bulunma bilincini canlandırmış olmalıdır. Nitekim 9 Eylül 1813'de LSBCJ'ye mensup kırk bir Yahudi Hıristiyan bir araya gelerek İbrani Hıristiyan (Hebrew Christian) hareketinin de temelini oluşturan "B'nei Abraham" derneğini kurmuştur. Bu grup, her Pazar sabahı ve her Cuma akşamı Yahudi Şapeli'nde dua etmek için bir araya gelmiş, ayrıca hasta olan üyelerini günlük olarak ziyaret ederek onlara Kutsal Kitap'tan pasajlar okumuştur.⁴⁵

Daha çok bir sosyal yardımlaşma derneği gibi hizmet eden⁴⁶ bu ilk Yahudi Hıristiyan topluluğun ardından 1860'lı yıllarda S.C. Schwartz, farklı Protestan kiliselere mensup olan tüm Yahudi Hıristiyanları aynı çatı altında birleştirmek istemiştir. Bu birlikteliği sağlamaktaki temel amaç Yahudi Hıristiyanların ihtiyaçlarını görüşmek, Yahudiler arasında Hıristiyan misyonerliğini güçlendirmek ve teolojik konulardaki fikirleri tartışmaktır.⁴⁷ Böylece seksen kişilik bir Yahudi Hıristiyan grup 1866'da Schwartz'ın önderliğinde bir araya gelerek "Hebrew Christian Alliance of Great Britain" (HCA=Büyük Britanya'nın İbrani Hıristiyan Birliği)'ı kurar.⁴⁸

43 Gidney, *Missions to Jews*, 76.

44 Rodney Curtis, "Evangelical Anglican missionaries and the London Jews Society: Palestine Place at Bethnal Green and related developments, 1813–1895", *Jewish Historical Studies* 50/1 (2018), 76-77.

45 Gidney, *The History of the London Society for Promoting Christianity Amongst the Jews from 1809 to 1908*, 43. Bu dernek 1835 yılından sonra "Episcopal Jews' Chapel Abrahamic Society" olarak tanınmıştır. Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, (London and New York: Continuum, 2000), 16.

46 Şenay, "19. ve 20. Y.Y.'da Müsevî-Hıristiyanlar, 63.

47 Juster and Hocken, *The Messianic Jewish Movement*, 13.

48 Dan Cohn-Sherbok, "Modern Hebrew Christianity and Messianic Judaism", *The Image of the Judaeo-Christians in Ancient Jewish and Christian Literature*. Ed. Peter J. Tomson & Doris Lambers-Petry, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2003), 287-288. İngiltere'de kurulan bu birliğin az ya da çok çeşitli kiliselerle olumlu ilişkileri vardır. Rabinowitz tarafından 1882'de Kishinev'de kurulan Israelites of the New Covenant adlı grup herhangi bir kilise ile bağı olmayan ilk Yahudi Hıristiyan kuruluşudur. Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, 18.

İngiltere’de kurulan bu birlikten sonra Amerika’da bulunan Yahudi Hıristiyanların bir araya gelmesiyle 1915’de “Hebrew Christian Alliance of America” (HCAA= Amerikan İbrani Hıristiyanlar Birliği) kurulur. Din değiştiren Yahudileri bir araya getiren bu kuruluş Amerika’da hızla büyümüştür. 1920’de bir kilise ya da bir mezhep olmadıklarını, bir misyoner kuruluşu olarak amaçlarının Yahudi halkı Hıristiyanlaştırmak olduğunu ilan etmişlerdir.⁴⁹ Yahudi Hıristiyanların kurduğu bu birlikler temelde ayrı bir kilise kurma hedefi gütmemiştir. Onlar, din değiştiren Yahudilerin Protestan kiliselere devamını desteklemiştir.

Protestan kilisesinden bağımsız, ilk Mesihî sinagogun Joseph Rabinowitz tarafından 1882’de Kishinev’de kurulan “Bney Israel” olduğu ifade edilmektedir. Rabinowitz, Israelites of the New Covenant adlı bir cemaat kurmuş ve cemaat üyelerini Yahudi dini uygulamalarından sorumlu tutmuştur.⁵⁰ Rabinowitz’in kurduğu bu topluluk herhangi bir Hıristiyan kilise ile bağı olmayan ilk Yahudi Hıristiyan cemaat olması bakımından önemlidir. Rabinowitz, kendi döneminde Yahudi dini uygulamalarının yerine getirilmesi gerektiğini düşünen az sayıda Yahudi Hıristiyan’dan biridir. Ancak onun görüşleri Avrupa ve Amerika’daki Yahudi Hıristiyan cemaatleri de etkilemiş görünüyor. 1901 yılında Amerikalı Yahudi Hıristiyanların toplandığı bir kongrede, cemaat içinde Rabinowitz örneğindeki gibi kiliseden bağımsız Yahudi geleneğini sürdürmek isteyenlere karşı bir tepki oluştuğu bilinmektedir.⁵¹ Bu yıllarda cemaat içi ortaya çıkan ayrılıklar bastırılabilmiş ve 1915’te resmi olarak kurulan HCAA kiliseye olan bağlılığını ilan etmiştir. Ancak 1960’lı yıllarda uygun ortamın oluşmasıyla birlikte kiliselerden bağımsız, Yahudi eğilimlerin öne çıktığı görüşler HCAA’da köklü bir değişiklik meydana getirecektir.

HCAA’da çarpıcı bir biçimde değişikliğe neden olan etkenlerden biri Amerika’da faaliyet gösteren American Board of Missions (Amerikan Misyonlar Kuruluşu) gibi bazı misyon kuruluşlarının çabalarıyla 1967-1974 yılları arasında çok sayıda genç Yahudinin Hıristiyan olmasıdır. HCAA’ya katılan bu genç Yahudiler kendi dini ve milli kimliklerinden vaz geçmek istememiştir. Zira 1948’de İsrail Devleti’nin kurulması; 1967’de Altı Gün Savaşı’nda İsrail’in Arap ülkelere karşı zaferi ile Kudüs’ün yeniden İsrail hakimiyetine girmesi Kutsal Kitap kehanetlerinin gerçekleşmesi olarak yorumlanmış;⁵² böylece Yahudi gençler, kendi dini ve milli kimliklerinden vazgeçmeden Hıristiyanlığı kabul etmiş ve HCAA’ya katılmıştır. 1975’de yapılan HCAA konferansında misyoner kuruluşunun adı, organizasyondaki genç Mesihî

49 Cohn-Sherbok, “Modern Hebrew Christianity and Messianic Judaism”, 289.

50 Cohn-Sherbok, Messianic Judaism, 18.

51 Bkz. Cohn-Sherbok, “Modern Hebrew Christianity and Messianic Judaism”, 288.

52 Ariel, “Messianic Judaism”, 757; Power, “Blurring the Boundaries: American Messianic Jews and Gentiles”, 78.

Yahudilerin etkisiyle Messianic Jewish Alliance of America (MJAA=Amerikan Mesihî Yahudi Birliği) olarak değiştirilmiştir.⁵³ Bu isim değişikliği aynı zamanda temelleri 1800’lü yıllarda atılan İbrani Hıristiyan hareketinin Yahudi geleneğine yaklaşacağıının da göstergesidir. Nitekim “İbrani Hıristiyan” isminde vurgu daha çok Hıristiyanlığa iken “Mesihî Yahudi” ismi Yahudiliği öncelemektedir. HCAA içindeki genç Yahudi Hıristiyanlar, hareketin mensuplarının Yahudi uygulamalarını ve yaşam tarzını sürdürmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca dua esnasında Yahudilerin geleneksel kıyafetlerini kullanma, İbranice şarkı söyleme ve bu unsurları evanjelik ibadette olduğu gibi müzik ve alkış ile birleştirerek ayine yeni unsurlar eklemişlerdir.⁵⁴ Bu şartlarda grubun çok sayıda yaşlı üyesi birlikten ayrılmayı tercih etmiştir.⁵⁵

1979 yılında Mesihî cemaatleri tek bir çatı altında toplama amacıyla Union of Messianic Jewish Congregations (UMJC=Mesihî Yahudi Cemaatler Birliği) kurulmuştur. Bu birliğe mevcut yirmi bir cemaatten on dokuzu katılmıştır. Bunu 1986’da on beş cemaatle International Association of Messianic Congregations and Synagogues (IAMCS=Uluslararası Mesihî Cemaatler ve Sinagoglar Derneği) izlemiştir. 2012’de bu iki çatı örgütün iki yüzden fazla Mesihî cemaati temsil ettiği kaydedilmektedir. Ayrıca dünya çapında bağımsız veya daha küçük Mesihî Yahudi birliklere bağlı üç yüzün üzerinde cemaat vardır.⁵⁶

Mesihî Yahudi hareketi hem Hıristiyanlar hem de Yahudiler tarafından şiddetle eleştirilmektedir. Hıristiyan misyonerler, Mesihî Yahudiliği Hıristiyan mezheplerinin himayesi dışında bir cemaat organizasyonu oluşturduğu için varlığını onaylamamaktadır.⁵⁷ Ayrıca Hıristiyanlar, Yahudi dini geleneğini sürdürmenin İsa’nın mesajına zarar vereceğini savunmaktadırlar. Diğer yandan Hümanist Yahudiler dışındaki Yahudi gruplar Mesihî Yahudileri Hıristiyan misyonerler olarak kabul etmektedir. Hatta bu gibi yapılarla mücadele etmek için karşı-misyoner kuruluşlar oluşturulmuştur.⁵⁸ Mesihî Yahudiler ise kendilerine karşı yapılan bu saldırıları, Pavlus’un “ışığı görmesi”⁵⁹ öncesinde yaptığđı saldırılara benzetmekte ve Yahudi mirasının ve kimliğinin terk edilerek asimile etme anlamında misyonun bir parçası olmadıklarını iddia etmektedirler. Onlara göre Mesihî Yahudiler tıpkı Pavlus’un

53 Cohn-Sherbok, “Modern Hebrew Christianity and Messianic Judaism”, 291.

54 Power, “Blurring the Boundaries: American Messianic Jews and Gentiles”, 79.

55 Cohn-Sherbok, “Modern Hebrew Christianity and Messianic Judaism”, 291.

56 Rudolph, “Messianic Judaism in Antiquity and in the Modern Era”, 31.

57 Ariel, “Judaism and Christianity Unite!”, 199-200.

58 İngiltere’de “Operation Judaism” ile İsrail’de “Yad L’Achim” bu gruplardan bazılarıdır. şenay, “19. Ve 20. Y.Y.’da Müsevî- Hıristiyanlar”, 64.; Ariel, “A Different Kind of Dialogue?”, 321.

59 Mesihî Yahudiler İsa’yı “dünyanın ışığı” olarak nitelemektedir. Pavlus’un “ışığı görme” metaforu, onun şam vizyonuna gönderme yapmakta ve İsa’yı kabulünü ifade etmektedir.

“ışığı görmesiyle” gerçekleri görmesi gibi kendilerinin de yalnızca Mesih’in tanıklığı için “şamdan tuttıklarını” ifade etmektedirler.⁶⁰ Mesihî Yahudiler her ne kadar etnik olarak Yahudi oldukları için Yahudi milletinden sayılmaları gerektiğini iddia etseler de Yahudilerin çoğunluğunun görüşüne göre onlar başka bir dini kabul etmekle diğer Yahudilerle olan ulusal bağdan feragat etmiş olmaktadır.⁶¹

Mesihî Yahudiliğin İnanç Esasları

Mesihî Yahudi cemaatler inanç sahasında birbirlerinden oldukça farklı görüşler ortaya koymakla beraber, çoğunluğu İsa’nın tanrısallığı, teslis, Kutsal Kitap’ın otoritesi gibi konularda geleneksel Hıristiyanlığın görüşlerini benimser.⁶²

Mesihî Yahudiler Hıristiyanlığın temel dogması olan teslis (trinity) inancını, tanrının üçlü doğası (triune) şeklinde ifade etmektedirler. Böylece Mesihî Yahudiler tanrının tekliliğine vurgu yaparak Yahudilerce en çok eleştirilen üçlü bir tanrı inancında olmadıkları izlenimini vermeye çalışırlar.⁶³ Dahası kendi inançlarını desteklemek için Torah’dan çeşitli pasajları örnek olarak kullanmaktadır. Söz gelimi Tanrı’nın tek olmasının yanı sıra bileşik bir birlik olduğunun ifadesinin Yaratılış 1:1’de Tanrı’nın çoğul bir isimle (Elohim) kendisini tanıtmada görülebileceğini savunmaktadır.⁶⁴ Dolayısıyla Tanrı’yı çoklu bir birlik biçiminde düşünmenin Yahudi teolojisiyle de uyumlu olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda Tanrı’nın Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak tecelli eden tek bir Tanrı olduğu, dünyadaki her ilahi eylemin Oğul aracılığıyla Ruh’un kudreti içinde icraatta bulunan Baba tarafından gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.⁶⁵

Mesihî Yahudilere göre İsa, Hıristiyanların inandığı gibi hem tam bir Tanrı hem de tam bir insandır. İsa’nın ismi Mesihî Yahudilerce İbranice karşılığı olan Yeşua şeklinde kullanılır. O, Yahudilerin uzun zamandır bekledikleri Mesih’tir. Mesihî Yahudilikte, Evanjelik Hıristiyanlarda olduğu gibi Mesih’in ikinci gelişine büyük önem atfedilmiştir. Mesihî Yahudiler İsa’yı kabul etmekle Yahudiliği kemale erdirdiklerini iddia etmektedir.⁶⁶ Mesihî Yahudilerin İsa ile ilgili inançları UMJC’nin resmi bildirisinde şöyle ifade edilmektedir:

60 Gershon Nerel, “Primitive Jewish Christians in the Modern Thought of Messianic Jews”, 421.

61 Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, 203.

62 Richard Harvey, “In Search of Messianic Jewish Theology”, *Mishkan* 57 (2008), 7-10.

63 Juster and Hocken, *The Messianic Jewish Movement*, 35.

64 <https://iamcs.org/about-us/belief>, 10.29.2020.

65 <https://www.umjc.org/statement-of-faith>, 29.10.2020.

66 Gershon Nerel, “Primitive Jewish Christians in the Modern Thought of Messianic Jews”, *Le judéo-christianisme dans tous ses états*, ed. Simon Mimouni, F. Stanley Jones, (Paris: Cerf, 2001), 402.

Zaman gelince İlahî Oğul, Yahudi bir bakireden doğan, gerçek ve mükemmel bir İsraili, tüm ulusun tek başına tecessümü ve uygun bir temsilcisi olan bir insan- Mesih Yeşua haline dönüştü. O, Torah'taki mitzvotları (emir ve yasakları) kusursuz yerine getiren kutsal bir tzaddik (dindar Yahudi) olarak yaşadı.

Yeşua, İsrail ve tüm dünyanın günahları için bir kefarete olarak öldü. Yüceltilmesi için İsrail'e vaat edilen yeniden dirilişin ilk nüvesi olarak ölümden bedensel biçimde dirildi. O, semaya yükseldi ve İsrail'in Mesihî olarak yaratılışın sonuna kadar sürecek bir yetkiyle Tanrı'nın sağındaki tahta oturdu. Tanrı, Bedensel olarak Mesih'e katılıp İsrail'e vaat edilen Yeni Ahit olgunluğunun ilk temsilcileri olsunlar diye Kutsal Ruh'u Yeşua takipçileri topluluğunun üzerine yağdırdı. Bu ilk dönem Yahudi topluluğuna Tanrı, uluslar arasından ortaklar ilave etti.

Mesih'in topluluğu, Yahudi topluluğu ve uluslar içerisinde çeşitli biçimlerde ifadesini bulan tek bir topluluktur.

Bütün topluluk içerisindeki birlik ve sevgi, Baba tarafından gönderilen Tek olarak Yeşua'nın rolünü ve Tanrının İsrail ve uluslar için Mesih'teki gayesini onaylamaktadır.⁶⁷

Mesihî Yahudiler Kutsal Kitap ile ilgili olarak Hıristiyanlar gibi hem Eski Ahit'in hem de Yeni Ahit'in tanrısal vahiy olduğunu kabul etmektedirler. Ancak hareket mensupları, İsa'nın gelişi ile birlikte Yahudi kutsal metninin hükmünün kalmadığını iddia eden Hıristiyan anlayışın aksine Tanah ve Yeni Ahit metinlerinin birbirini tamamladığını savunmaktadırlar. Bunun yanı sıra Tanah'ın ilk beş kitabı olan Torah'a ayrı bir önem atfetmektedirler. Torah'ın Yahudilere tanrısal bir hediye olduğunu, onun her nesilde uygulanması gereken evrensel davranış normları sunan bir kitap olduğunu kabul ederler.⁶⁸ Tanah ve Yeni Ahit'i inanç konusunda en yüksek ve nihai otorite olarak kabul ederken, Tanah metinlerinin yalnızca Yeni Ahit vasıtasıyla açıklanabileceğini savunmaktadırlar.⁶⁹

Mesihî Yahudilikte İbadet ve Bayramlar

Mesihî Yahudiler ibadetlerini kilisede değil sinagogda yerine getirmektedir. Mesihî Yahudi sinagoglar mimari olarak Yahudi sinagoglardan farklı olsa da içindeki yerleşim düzeni ve objeler aynıdır. Sinagogda Mesihî Yahudi ayinini Mesihî rabbi dedikleri dini lider yönetir ancak bu rabbiler geleneksel Yahudilikte kabul edildiği gibi Yeşivalarda yetişmemiştir.⁷⁰ Mesihî Yahudi ibadetinin en dikkat

67 Adıbelli, "İsa'nın 'Meşiah'a Dönüşümü", 259. <https://www.umjc.org/statement-of-faith>, 29.10.2020.

68 <https://www.umjc.org/statement-of-faith>, 29.10.2020.

69 Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, 175.

70 Şenay, "19. ve 20. Y.Y.'da Müsevî-Hıristiyanlar", 66. Mesihî Yahudi rabbiler Messianic Jewish Theological Institute ve Netzer David International Yeshiva'da gerekli temel eğitimleri aldıktan sonra UMJC ve IAMCS aracılığıyla görevlendirilir. David Rudolph and Elliot Klayman, "Messianic Jewish Synagogues", ". Introduction to Messianic Judaism: Its Ecclesial Context and Biblical Foundations, ed. David Rudolph & Joel Willits, (Grand Rapids: Zondervan, 2013), 44.

çekici yönü genellikle müzik ve dans eşliğinde dua edilmesidir. Mesihî Yahudilere göre duanın özü İsa ile birleşmek ve onun içinde, onun aracılığıyla dua etmektir.⁷¹ Dua esnasında Yahudilere özgü ibadet objeleri de kullanılmaktadır.

Mesihî Yahudilerin büyük bir çoğunluğu geleneksel Yahudilikte kutsal kabul edilen günleri kutlamaktadır. Ancak Yahudilikteki bu kutsal günlerin anlamı Mesihî Yahudiler tarafından Hıristiyan geleneğin inançlarıyla bağlantılı hale getirilerek yorumlanmış ve kutsal günlerde icra edilen ayinlere özellikle İsa ile ilgili dua ve ilahiler eklenmiştir. Böylece her kutsal günün merkezine İsa yerleştirilmiş olur. Mesihî Yahudilikte bayramlar Kutsal Kitap'a göre belirlendiğinden hem Hıristiyan kiliselerinin takviminden hem de bazen rabbînik takvimden farklılık gösterebilir.⁷²

Yahudiliğe göre haftanın en kutsal günü kabul edilen Şabat, Mesihî Yahudilerce de kutsal kabul edilmektedir. Davut'un Mezmurları'nda anlatılan ibadete göre modellenen Mesihî Yahudi Şabat ayini, geleneksel Yahudi ayinin yanı sıra genellikle şarkı, dans ve müzik içerir. Bu yönüyle Mesihî Şabat ayini, geleneksel sinagog ayininden daha eğlencelidir. Ortalama Mesihî sinagog ayininde coşkulu şarkı ve dans olmasına rağmen, bazı Mesih cemaatleri siddur⁷³ temelli daha klasik bir sinagog ayini düzenler.⁷⁴ Şabat'ta Amida⁷⁵ duasını okumak da Mesihî Yahudiler arasında yaygındır. Rabbînik kökenli olan Şabat mumlarının yakılması Yeni Ahit'te yasaklanmadığı için Mesihî Yahudiler bu uygulamayı sürdürmektedir. Mesihî Yahudilere göre bu uygulama İsa'nın "dünyanın ışığı" olmasını sembolize eder.⁷⁶

Geleneksel Yahudilikte İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışı anısına kutlanan Fısıh, Mesihî Yahudilerce geleneksel anlamını korumakla birlikte İsa Mesih'in aracılığıyla insanlığın günahattan çıkışını da ifade eder. Mesihî Hagada⁷⁷, Fısıh kuzusunun

71 Mark Kinzer, "Pots, Pans & Seraphim: Messianic Jewish Prayer in its Heavenly Context", *Hashivenu Forum* 2017, 4.

72 Juster and Hocken, *The Messianic Jewish Movement*, 40.

73 Siddur, günlük ve Şabat'ta okunacak duaları ve buna ilaveten genellikle Roş ha-Şana ve Yom Kipur gibi önemli bayram dualarını da içeren Yahudi dua kitabıdır. Gürkan, *Yahudilik*, 249.

74 Rudolph, "Contemporary Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora", 146.

75 Amida, Yahudi ibadetinin cemaat halinde ve ayakta okunan ana duasıdır. Orijinal biçimiyle on sekiz duadan oluştuğu için *Şemone Esre* veya ana dua olması sebebiyle *Tefila* olarak da isimlendirilir. Gürkan, *Yahudilik*, 241

76 Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, 90.

77 Hagada, Fısıh bayramının ilk akşam yemeğinde okunan ve Mısır'dan çıkış hikayesi ile çeşitli kutsama, dua, Midraş ve Mezmur pasajlarından oluşan dua kitabıdır. Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010),244. Mesihî Hagada, geleneksel Yahudiliğin Hagada'sından farklıdır. Mesihî Hagada'da bulunan dualar İsa'nı Mesihliğine ve tanrısallığına vurgu yapmaktadır. Bkz. Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, 102-103.

kutsal rolünü Mesih'in kutsal rolü ile karşılaştırır ve Yeni Ahit'te İsa'nın Fısıh kutlamalarına yapılan atıflar vurgulanır.⁷⁸

Batı dillerinde Pentakost olarak ifade edilen Şavuot Mesihî Yahudi kutlamalarında hem Hıristiyan hem de Yahudi geleneğinin izlerini taşır. Bir yandan geleneksel Yahudilerin Şavuot kutlaması gibi evler ve sinagog çiçeklerle süslenirken diğer yandan okunan dua ve ilahiler İsa ve Kutsal Ruh üzerinedir.⁷⁹

Tevrat'ta üç büyük hac bayramından biri olarak zikredilen Sukot bayramı, Yahudi dini içerisinde Mısır'dan çıkış sürecinde çölde geçirilen günlerle ilişkilendirilmiştir.⁸⁰ Mesihî Yahudiler ise bu günü geleneksel anlamın yanı sıra İsa'nın doğum günü olarak da kutlamaktadır.⁸¹ Mesihî Yahudilere göre Tanrı bu günde bir Yahudi olarak insan formu almış ve yarattıklarıyla birlikte yaşamıştır.⁸² Sukot ayininde geleneksel Yahudilikte olduğu gibi bu güne özel Tevrat bölümleri ile Yeni Ahit'ten İsa'nın Sukot kutlamasına katıldığıyla ilgili pasajlar (Yuhanna 7:1-52) okunur. Bu günde geleneksel Yahudilikte olduğu gibi çadırlar kurulur. Bu atmosferin İsa'nın doğumunu canlandığı düşünülür.⁸³

Yahudilerin yeni yılı olan Roş ha-Şana Mesihî Yahudilere göre İsa Mesih'e inananların gelecekte bir araya gelmesini ifade eder.⁸⁴ Aynı zamanda Mesihî Yahudiler, Yeni Ahit'te "Rabbin kendisi, bir emir çağrısıyla, başmeleğin seslenmesiyle, Tanrı'nın borazanıyla gökten inecek. Önce Mesih'e ait ölüler dirilecek. Sonra biz yaşamakta olanlar, hayatta olanlar, onlarla birlikte Rab'bi havada karşılamak üzere bulutlar içinde alınıp götürüleceğiz. Böylece sonsuza dek Rab'le birlikte olacağız."⁸⁵ pasajındaki "Tanrı'nın borazanı"nı Roş ha-Şana'da çalınan şofar ile bağlantılı görmektedir. Bu nedenle şofar Mesihî Yahudiler için İsa'nın yeniden geleceği günün müjdecisidir.⁸⁶

78 David, J. Rudolph, "Contemporary Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora", *Encyclopaedia of the Jewish Diaspora*, ed. M. Avrum Ehrlich, I, Chicago: ABC-Clio-LLC, 2008, 147.

79 Bu günde Mesihî Yahudilerin okuduğu dua ve ilahiler için bkz. Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, 107-108.

80 Gürkan, *Yahudilik*, 165.

81 Mesihî sinagoglarda genellikle Noel kutlanmamaktadır. Noel, cemaatin birlikte kutladığı bir bayram değildir; bazen bireysel olarak kutlanır. Rudolph, "Contemporary Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora", 147.

82 Rudolph, "Contemporary Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora", 146.

83 Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, 110.

84 Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, 113.

85 1. Selanıkliler 4:16-17.

86 Juster and Hocken, *The Messianic Jewish Movement*, 41.

Yahudi takvimindeki en kutsal gün olan ve günahların af olunacağı bir kefarete günü olduğuna inanılan Yom Kipur, Mesihî Yahudiler için de kutsal bir gündür. Ancak onlara göre bugün bir kefarete gününden ziyade bir şükran günüdür. Tanrıya İsa Mesihî gönderdiği için şükredilir.⁸⁷ Zira Mesihî Yahudiler, tıpkı Hıristiyan teolojisinde olduğu gibi İsa'nın ölümü vasıtasıyla günahlardan arındıklarına inandıklarından bu günü Tanrı'ya şükran günü olarak kutlamaktadırlar.⁸⁸ Bazıları bu günler için geleneksel duaların çoğunu kullanırken, daha az litürjik yönelimli olanlar yalnızca İncil içeriğini vurgular ve en uygun Mesih Yahudi övgü ve ibadet müziğini kullanır.⁸⁹

Bunlardan başka Yahudilerin Tevrat sonrası döneme dayandıkları için küçük bayram olarak nitelendirdikleri Hanuka ve Purim, Mesihî Yahudilerin kutladığı diğer bayramlardır. Ancak bu bayramlar da tıpkı diğer bayramlarda olduğu gibi Mesihî Yahudiler için farklı anlamlar barındırır. Mesihî Yahudilere göre Hanuka, “dünyanın ışığı olan” İsa'ya inananların Tanrı'nın mabedinde sonsuza dek yaşayacaklarını sembolize eder.⁹⁰ Purim Yeni Ahit'te geçmese de Mesihî Yahudilerin çoğunluğu tarafından kutlanan bir bayramdır. Bu bayram çocukları eğitmeye ağırlık verilen bir zamandır. Esther'in hikayesini anlatan mizahi oyunlar oynanır ve eğlenceli toplantılar yapılır.⁹¹

Mesihî teolog Arnold G. Fruchtenbaum⁹² bayramların bir kısmını ya da tamamını kutlamanın belirli faydaları olduğunu ifade ederek bunları şöyle sıralar:

.....Birincisi, inanmayan Yahudi halkıyla bayramın Yeşua (İsa)'nın Mesihliğini nasıl işaret ettiğini gösteren inancı paylaşmak için iyi fırsatlardır.

İkincisi, kendimizi Yahudi halkıyla bir tutmanın iyi bir yolunu sunuyorlar. Bu tanımlama meselesi, inancımızın Yahudiliğine bir tanıklık olarak çok önemlidir.

87 Rudolph, “Contemporary Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora”, 146.

88 Arnold G. Fruchtenbaum, *The Remnant of Israel: The History, Theology, and Philosophy of the Messianic Jewish Community*, (United States of America: Ariel Ministries, 2011), 139.

89 Juster and Hocken, *The Messianic Jewish Movement*, 41.

90 Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, 128-129.

91 Juster and Hocken, *The Messianic Jewish Movement*, 42.

92 Arnold G. Fruchtenbaum tanınmış bir Mesihî Yahudi teologtur. 1970'lerde kaleme aldığı *Hebrew Christianity: Its Theology, History, and Philosophy* adlı eserinde kendisini bir İbrani Hıristiyan olarak tanımlamış ve Mesihî Yahudilik ile ilgili şüphelerini dile getirmiştir. İbrani Hıristiyanları kilisenin ayrılmaz bir parçası olarak gören Fruchtenbaum, din değiştiren Yahudilerin yerel kiliselerin bir üyesi olması gerektiğini savunur. Ancak bundan birkaç yıl sonra Fruchtenbaum görüşlerini değiştirmiş ve Mesihî Yahudi cemaatlerin kurulmasında etkili olmuştur. İsa'ya inanan Yahudilerin bağımsız cemaat kurma ve diledikleri takdirde Yahudi ayinlerini yerine getirme hakkını savunmuştur. Ariel, “Judaism and Christianity Unite!”, 213.

Üçüncüsü, Yahudi kültürü ve tarihini öğretmek için bir temel sağlarlar. Bu, özellikle Yahudi inananların (Mesihî Yahudilerin) çocuklarına Yahudiliği aşılamak için önemlidir.

Dördüncüsü, Tanrı'ya ibadet etmek ve Yahudi tarihi boyunca yaptıklarından dolayı ve Mesih'in Yahudi Kutsal Günlerini gerçekleştirirken bizim için yaptıklarından dolayı O'na teşekkür etmek için bir fırsat olarak hizmet ediyorlar

Öyleyse önümüzdeki görev, İsa Mesih'e olan inancımızla ilgili Yeni Ahit'in öğretilerine uygun hale getirmek için bu ayinlerin çoğunu veya tamamını yeniden çalışmaktır.....⁹³

Her ne kadar Mesihî Yahudi cemaatler ilk kuruldukları zamandan itibaren Yahudi dini geleneğinin uygulanması gerektiği konusunda açık görüş belirtse de yapılan alan çalışmalarında cemaat üyelerinin dini geleneği sürdürme ve sürdürülmesinin gerekliliği konusunda zayıf oldukları görülmektedir.⁹⁴ Bunun yanı sıra bu eylemlerin yerine getirilmesinin temelde kurtuluşu sağlamayacağı inancındadırlar. Nitekim Hıristiyanlıkta olduğu gibi Mesihî Yahudilikte de kurtuluş ancak Mesih'in inayeti ile mümkündür.

SONUÇ

Hıristiyan coğrafyada önce Puritanizmin etkisi, sonra reformasyon ve nihayetinde modern çağın sonlarında evanjelizmin yükselişiyle birlikte Yahudiler tarihte misyonu olan çok özel bir halk olarak görülmeye başlanmıştır. Yahudilere yönelik bu ilgiye ek olarak İsrail Devleti'nin kurulması ve Altı Gün Savaşı gibi eskatolojik açıdan Mesih'in ikinci gelişi ile ilişkilendirilen olaylar kimliklerine sahip çıkma konusunda Mesihî Yahudileri cesaretlendirmiştir. Tüm bu şartlar senkretik bir dini hareket olarak Mesihî Yahudiliğin doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Yahudi milli bilincindeki bu uyanış bazı diğer Yahudi Hıristiyan grupların ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Mesihî Yahudileri diğer Yahudi Hıristiyan gruplardan ayıran en önemli özellik kendilerinin Yahudi halkı Hıristiyanlaştırma niyetinde olmadıkları aksine onların gerçek Yahudi olmalarını sağlamaya çalıştıkları iddiasını dillendirmeleridir.

Mesihî cemaatler kendilerinin hem tam bir Hıristiyan hem de tam bir Yahudi olduklarını savunmaktadırlar. Aynı zamanda Mesihî Yahudiler, hem Yahudilerin hem de Hıristiyanların dinsel anlamda kendilerini yanlış konumlandığını ima etmektedirler. Buna göre, Tanrı'nın Tanah'ta vaad ettiği Mesih nihayet geldiğinde Yahudiler onu kabul etmekten kaçındıkları için; Hıristiyanlar ise Mesih'i kabul etseler de kiliseyi Tanrı'nın seçilmiş halkına yabancılaştırdığı için hata yapmıştır. Bu

93 Arnold G. Fruchtenbaum, *The Remnant of Israel*, 137-138.

94 Bkz. Senay, "The Making of a Tradition: Jewish Christianity", 33.

noktada Mesihî Yahudilere göre kendileri tam da olması gereken yerde durmaktadır: Bir yandan Yahudi milleti olarak Tanrı'nın onlara lütfettiği ayrıcalıklı konumu terk etmeden yaşamaktadırlar; öte yandan Mesih İsa'yı kabul ederek tanrısal krallıkta yer almayı hak etmektedirler. Böylece yeni bir dini hareket olma iddiasında değil, aksine otantik bir dini gelenek olarak Tanrı'nın gerçek dinini temsil ettikleri izlenimi vermektedirler.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Adıbelli, Ramazan. "İsa'nın 'Meşiah'a Dönüşümü: Mesihî Yahudilikte Mesihlik Fenomeni". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5/2 (2016), 242-270.
- Ariel, Yaakov. *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews*. New York and London: New York University Press, 2013. Ariel, Yaakov. "A Different Kind of Dialogue? Messianic Judaism and Jewish Christian Relations". *CrossCurrents* 62/3 (2012), 318-327.
- Ariel, Yaakov. "Messianic Judaism", *The Jewish Annotated New Testament*, Ed. Amy-Jill Levine and Marc Zvi Brettler, 756-759, New York: Oxford University Press, 2011.
- Ariel, Yaakov. "Judaism and Christianity Unite! The Unique Culture of Messianic Judaism". *Introduction to New and Alternative Religions in America*, ed. Eugene V. Gallagher, W. Michael Ashcraft, 2/191-221. London: Greenwood Press, 2006.
- Ariel, Yaakov. *Evangelizing the Chosen People*. USA: The University of North Carolina Press, 2000.
- Batuk, Cengiz. *Tarihin Sonunu Beklemek: Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Cohn-Sherbok, Dan. "Modern Hebrew Christianity and Messianic Judaism". *The Image of the Judaeo-Christians in Ancient Jewish and Christian Literature*. ed. Peter J. Tomson & Doris Lambers-Petry, 287-298. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003, 287-298.
- Cohn-Sherbok, Dan. *Messianic Judaism*, London and New York: Continuum, 2000.
- Curtis, Rodney. "Evangelical Anglican missionaries and the London Jews Society: Palestine Place at Bethnal Green and related developments, 1813-1895". *Jewish Historical Studies* 50/1 (2018), 69-100.
- Friedman, Jerome. "The Myth of Jewish Antiquity: New Christians and Christian-Hebraica in Early Modern Europe", *Jewish Christians and Christian Jews From the Renaissance to the Enlightenment*, ed. Richard H. Popkin and Gordon M. Weiner, (Kluwer Academic Publishers, 1994), 35-55.
- Fruchtenbaum, Arnold G. *Hebrew Christianity: Its Theology, History and Philosophy*. Michigan: Baker Book House, 1974. Fruchtenbaum, Arnold G. *The Remnant of Israel: The History, Theology, and Philosophy of the Messianic Jewish Community*, United States of America: Ariel Ministries, 2011.

- Gidney, W. T. *The History of the London Society for Promoting Christianity Amongst the Jews from 1809 to 1908*. London: London Society for Promoting Christianity Amongst the Jews, 1908.
- Gidney, W.T. *Missions to Jews*. 10. Baskı, London: London Society for Promoting Christianity amongst the Jews, 1912.
- Greisiger, Lutz. "Israel in the Church and the Church in Israel: The Formation of Jewish Christian Communities as a Proselytising Strategy Within and Outside The German Pietist Mission to the Jews of the Eighteenth Century". *Pietism and Community in Europe and North America, 1650-1850*. ed. Jonathan Strom. 129-153. Leiden, Boston: Brill, 2010.
- Gündüz, Şinasi. *Hıristiyanlık*. İstanbul: İsam Yayınları, 2020.
- Güngör, Ali İbra. *Evanjelikler*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2016. Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- Harman, Ömer Faruk. "Yahudi Hıristiyanlığı". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43, 184-187. Harvey, Harvey. "In Search of Messianic Jewish Theology". *Mishkan* 57 (2008), 7-
- Kinzer, Mark S. "Twenty-First Century Messianic Judaism: Evangelical and Post Evangelical Trajectories". *Hebrew Studies* 57, 2016, 359-366.
- Kinzer, Mark. "*Pots, Pans & Seraphim: Messianic Jewish Prayer in its Heavenly Context*", *Hashivenu Forum* 2017, 1-7. <http://hashivenu.org/forum-papers/> 05.12.2020.
- Kohn, Rachael L.E. "Ethnic Judaism and the Messianic Movement". *The Jewish Journal of Sociology*, 29/2 (1987), 85-96.
- Költsch, Anke. "Foundations, Institutes, Charities, and Proselytes in the Early Modern Holy Roman Empire". *Jewish History*, 24 (2010), 87-104.
- Kutsal Kitap*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001.
- Nerel, Gershon. "'Messianic Jews' in Eretz-Israel (1917-1967) Trends and Changes in Shaping Self Identity". *Mishkan* 27 (1997), 11- 25.
- Nerel, Gershon. "Attempts to Establish a 'Messianic Jewish Church' in Eretz-Israel". *Mishkan* 28 (1998), 28-35.
- Nerel, Gershon. "Primitive Jewish Christians in the Modern Thought of Messianic Jews". *Le judéo-christianisme dans tous ses états*, ed. Simon Mimouni, F. Stanley Jones, (Paris: Cerf, 2001).399-425.
- Power, Patricia A. "Blurring the Boundaries: American Messianic Jews and Gentiles". *Nova Religio*, 15/1 (August 2011), 69-91
- Popkin, Richard H. "Christian Jews and Jewish Christians in the 17th Century", *Jewish Christians and Christian Jews From the Renaissance to the Enlightenment*, ed. Richard H. Popkin and Gordon M. Weiner, (Kluwer Academic Publishers, 1994), 57-72.
- Olgun, Hakan. *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu: Protestanlık*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Rudolph, David. "Messianic Judaism in Antiquity and in the Modern Era". Introduction to Messianic Judaism: Its Ecclesial Context and Biblical Foundations, ed. David Rudolph & Joel Willits, 21-36, Grand Rapids: Zondervan, 2013.
- Rudolph, David. "Contemporary Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora". *Encyclopaedia of the Jewish Diaspora*, ed. M. Avrum Ehrlich, I, Chicago: ABC-Clio-LLC, 2008, 146-150.
- Rudolph David and Klayman, Elliot. "Messianic Jewish Synagogues". Introduction to Messianic Judaism: Its Ecclesial Context and Biblical Foundations, ed. David Rudolph & Joel Willits, 37-50, Grand Rapids: Zondervan, 2013.

- Sağ, Mustafa Kaan. “Londra Yahudiler Cemiyeti İstanbul Misyonu ve Hasköy İngiliz Okulu”. *Bellekten* 79/285, (2015), 627-657.
- Salihoğlu, Mahmut. “Marranolar ve Dini İnançları”. *Ekev Akademi Dergisi* 15/49, (Güz 2011), 105-115.
- Sobel, B. Zvi. “Jews and Christian Evangelization: The Anglo-American Approach”, *American Jewish Historical Quarterly*, 58/2 (December, 1968), 241-259.
- Senay, Bülend. “The Making of Tradition”. *Mishkan* 27 (1997), 31-34.
- Şenay, Bülent. “19. Ve 20. Y.Y.’da Müsevî-Hıristiyanlar –Hibridite, Dîni Kimlik ve Gelenek-”. *2000. Yılında Hıristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği), Dinler Tarihi Araştırmaları-III* (Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara), (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları/3, 2002), 55-69.
- UMJC, Statement of Faith, Erişim Tarihi:29.10.2020. <https://www.umjc.org/statement-of-faith>
- IAMCS, About Us, Erişim tarihi: 29.10.2020. <https://iamcs.org/about-us/belief>,